

займеннікаў павялічвае ступень персаніфікацыі аб'екта апісання ва ўрыўку – Нёмана.

Часта выкарыстанне прыналежных займеннікаў павялічвае эмацыйнае ўздзеянне на чытача, асабліва ў маналогам. Напрыклад: *Ні на каго не глядзячы, гаварыў дзед Талаш словы развітання над трупам свайго друга і забітых таварышаў:*

*– Не падымецеся болей, мае саколікі, на голас вацякчай трубы! Мартыне, мой голубе! Вырваўся ты з панскай няволі, і гэты карабін, што лёг на тваю нежыўную руку, здабыў ты, баронячы сваю волю. Расплюшч жа, мой голубе, вочы ды зірні: вунь ён, **вораг наш**, стаіць апусціўшы вочы. Не ўдалося яму забраць нас жывымі... Спачывайце ж, **сокалы мае** родныя, не турбуйцеся: не загіне **ваша справа**, – мы будзем вартваць яе пільна, і **дзяцей ваішых** мы не пакінем («Дрыгва»).*

Канструкцыі з родным прыналежнасці ўжываюцца аўтарам, як правіла, тады, калі назва пасэсара – асабовы назоўнік і дапасаваны да яго атрыбут або назва пасэсара – назоўнік, ад якога не ўтвараецца пасесіўны ад'ектыў і інш. Напрыклад: *У вачах яго [Васіля] як бы прасвятлела. Усюды, куды ён ні гляне, віднеліся **морды ляснічага**, яго вышчараныя зубы. Гэтых морд набралася многа-многа; яны абдымаліся, скакалі, варушыліся, як па камандзе, дрыжалі, як лісце асіны перад навальніцаю.*

*А вунь там відаць **худы змучаны заплаканы твар Алесі**... Вунь яго дзеці... («Васіль Чурыла»).*

Такім чынам, даследаваны матэрыял асобных праявітых твораў Якуба Коласа паказвае, што для перадачы пасесіўнасці выкарыстоўваюцца, як правіла, двухкампанентныя пасесіўныя структуры, сфарміраваныя прыметнікамі, займеннікамі, назоўнікамі роднага і давальнага склонаў. У залежнасці ад задач камунікацыі ўжываюцца і прэдыкатывыя канструкцыі, утвораныя дзеясловамі, якія выражаюць адносіны прыналежнасці.

Літаратура

1. Головачёва, А. В. Семантико-синтаксический способ выражения категории посесивности // Структура текста – 81 : тезисы симпозиума / А. В. Головачёва [и др.]. – М. : Ин-т славяноведения и балканистики АН СССР, 1981. – 184 с.
2. Категория посесивности в славянских и балканских языках ; отв. ред. В. В. Иванов. – М. : Наука, 1989. – 262 с.

Т. М. Мельнікава (Беларусь)

РОЛЯ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў ВЫКЛАДАННІ ДЫСЦЫПЛІНЫ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА: ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА» СТУДЭНТАМ НЕФІЛАЛАГІЧНЫХ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЕЙ

Дысцыпліна «Беларуская мова: прафесійная лексіка» мае на мэце далучэнне студэнтаў да багаццяў нацыянальнай культуры і скіравана на фарміраванне камунікатыўна развітых асоб, якія могуць наладжваць зносіны на нацыянальнай мове ў сваёй прафесійнай сферы, ствараць і перакладаць спецыяльныя тэксты, весці справавую дакументацыю, выступаць з навуковымі дакладамі і публічнымі прамовамі.

Сучасная канцэпцыя падрыхтоўкі спецыялістаў з вышэйшай адукацыяй заснавана на сусветнай гуманістычнай тэндэнцыі захавання і развіцця нацыянальна-культурнай самабытнасці народаў, важнейшым элементам якой выступае нацыянальная мова. Мэта вывучэння беларускай мовы студэнтамі розных спецыяльнасцей – не толькі паглыбіць веданне фанетычных, арфаэ-

пічных, арфаграфічных, лексічных, словаўтваральных, марфалагічных і сінтаксічных асаблівасцей і нормаў сучаснай беларускай мовы як найважнейшага элемента нацыянальнай культуры беларускага народа, але і пазнаёміць з асаблівасцямі развіцця і выкарыстання спецыяльнай лексікі, з пытаннямі культуры маўлення на беларускай мове.

Змест вучэбнай праграмы па дадзенай дысцыпліне для студэнтаў медыцынскіх вышэйшых навучальных устаноў медыка-біялагічнага профілю мае такі асобны раздзел, як «Культура маўлення і медыцына» з падраздзелам «Медыцынская і агульначалавечая мараль у творах беларускіх пісьменнікаў». Курс дапамагае ў выхаванні любові і павагі да мастацкага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, імкнення да далейшага ўзбагачэння беларускай мовы.

Некалькі гадоў таму ў асяроддзі мовазнаўцаў з’явілася думка, што ў нефілагічных ВНУ базай для навучання дысцыпліне «Беларуская мова: прафесійная лексіка» з’яўляецца выключна вучэбны тэкст. Лічыцца, што тэксты мастацкай літаратуры немагчыма даваць студэнтам на занятках па беларускай мове. Па-першае, нібыта, з-за недахопу навучальнага часу; па-другое, будучым медыкам, інжынерам, вайскоўцам і іншым спецыялістам-нефілолагам гэта абсалютна не трэба.

Але зразумела, што мова і літаратура ўзаемазвязаны і цалкам выводзіць мастацкі тэкст з навучальнага працэсу неразумна. Гэтая думка пацвярджаецца аўтарытэтнымі рускімі навукоўцамі: «...кажучы аб выкладанні... мовы, мы так ці інакш закранаем пытанне аб выкладанні... літаратуры, паколькі ў нашай свядомасці адно немагчыма без іншага...» [2, с. 10–11]. У працэсе выкладання беларускай мовы будучым спецыялістам мастацкай літаратура адыгрывае супадпарадкаваную ролю і выступае сродкам вывучэння мовы.

Мастацкі тэкст мае свае перавагі перад навучальным: ён змяшчае падтэкст, выходзіць за рамкі зместу, развівае навыкі чытання, маўлення, спрыяе атрыманню граматычных ведаў і фарміраванню навыкаў іх ужывання. Граматычныя сродкі звязаны з мастацкімі вобразамі мастацкага тэксту і з’яўляюцца «маўленчымі ўзорамі для прадуктыўных ведаў маўленчай дзейнасці» [1, с. 489]. Падбіраць мастацкія тэксты варта асабліва старанна, абпіраючыся на запыты аўдыторыі. Так, напрыклад, творчасць Максіма Танка фарміруе ў будучых медыкаў неабходнасць ведаць і карыстацца беларускай мовай у прафесійнай дзейнасці, дапамагае ім усвядоміць месца беларускай мовы ў развіцці культуры і духоўным адраджэнні нацыі. Творы пісьменніка насычаны ўсімi рэсурсамі роднай мовы, знаёмяць з асаблівасцямі выкарыстання спецыяльнай лексікі: «Прасвечвалі рэнтгенамі, / Правяралі кардыёграфамі, / Праслухоўвалі, / Падлічвалі ўдары пульсу. // А тое, / Што людскіх клопот і спраў / Нашу асколкі ў сэрцы, / Так і не выявілі. // А гэта яны заўсёды / На змену пагоды, / Прачнуўшыся, ньюць.» [3, с. 334]

Пагадзімся з меркаваннем некаторых даследчыкаў пра тое, што найбольш удала можна выкарыстоўваць на занятках па беларускай мове са студэнтамі-медыкамі вершаваныя тэксты з прычыны наяўнасці ў іх метрыка-рытмічнай, рыфменнай, інтанацыйнай структуры. Верш – гэта адмысловая форма прамовы са сваімі рытміка-сінтаксічнымі клішэ, канструкцыямі. Рытмічная характарыстыка верша лёгка фіксуецца ў свядомасці і з’яўляецца найбольш прывабнай для любой аўдыторыі. Так, вызначана-асабістыя канструкцыі тыпу «Аслепшы, / Яшчэ можна з кульбакай / Дарогу дадому знайсці. // Аглухшы, / Яшчэ будзеш чуць / Скрып дзвярэй сваёй хаты. // Анямеўшы / З сябрамі бяседа вясці / Ва ўспамінах. // Толькі страціўшы Радзіму, / Будзеш, як камень, / Сляпы, і глухі, і німы.» [3, с. 112] ці анафара «Ёсць у сусвеце планета Зямля. // Ёсць на Зямлі той краіна адна» [3, с. 113] абпіраюцца на рытмічную інэрцыю, выклікаюць цікавасць

у студэнта. Вершаваны тэкст развівае і ўдасканальвае навыкі і ўменні маўлення, чытання мастацкіх тэкстаў, валодае магутным лінгвакультуралагічным патэнцыялам, пашырае дыяпазон камунікатыўных уменняў студэнта, павышае ўзровень яго лінгвасацыякультуралагічнай кампетэнтнасці, прымушае арганічна інтэграваць у культуру краіны. Можна класіфікаваць танкаўскае слова як узор беларускай мастацкай прамовы, якое ва ўмелых руках выкладчыка можа стаць наймацнейшым матыватарам у вывучэнні мовы.

Такім чынам, прыёмы навучання разуменню мастацкага тэксту робіць навучальны працэс больш прывабным для студэнтаў-медыкаў, садзейнічае развіццю маўленчай дзейнасці, дапамагае адчуць «інтэлектуальную перамогу» і здабыць «вывадныя веды». Найбольш удалымі метадычнымі прыёмамі пры працы з мастацкім тэкстам лічацца славеснае ілюстраванне, лінгвістычнае, лінгвакультуралагічнае каменціраванне, семантызацыя слоў шляхам «выцягвання» значэння. Праца з мастацкім тэкстам патрабуе актуалізацыі практычна ўсіх гуманітарных ведаў студэнтаў. Любы мастацкі тэкст мае камунікатыўную прыроду і існуе ў працэсе яго ўспрымання. Таму навучанне студэнтаў-нефілолагаў прафесійнай беларускай мове абавязкова павінна праводзіцца ў тым ліку на мастацкіх тэкстах. Майстэрства выкладчыка будзе заключацца ў тым, каб зрабіць правільны выбар мастацкага тэксту адносна ўзроўню лінгвістычнай і краіназнаўчай кампетэнцыі навучэнцаў, іх матывацыі, эстэтычнаму вопыту.

Літаратура

1. Рогова, К. А. Обучающий потенциал художественного текста / К. А. Рогова, И. В. Реброва, О. В. Хорохордина // Мир русского слова и русское слово в мире : матер. XI Конгресса МАПРЯЛ // Т. 3. Русский язык: диахрония и динамика языковых процессов. – София, 2007. – С. 448–495.
2. Соломонова, А. А. Русская литература глазами иностранных учащихся / А. А. Соломонова // Русский язык за рубежом. – 2017. – №1. – С. 10–11.
3. Танк, М. Мне пару крыл дало юнацтва...: выбр. лірыка / М. Танк. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 479 с.

М. У. Мікуліч (Беларусь)

ЯНКА МАЛАНКА – ПАЭТ, САТЫРЫК, МАСТАК, РЭДАКТАР

У грамадска-культурным жыцці Заходняй Беларусі 1920-х гадоў гэта была адна з самых значных і папулярных асоб, вядомых і паважаных не толькі ў гарадах і мястэчках, але і ў аддаленых вёсках ды на закінутых хутарах. Таленавіты самадзейны паэт, які друкаваўся ў многіх віленскіх перыёдыках, яркі публіцыст, сатырык, чые замалёўкі, гумарэскі і фельетоны неслі баявы зарад выкрывальнай сілы і сатырычнай з’едлівасці, мастак, шаржы і карыкатуры якога сваёй «пякучай надзённасцю», сацыяльнай вострыні і палітычнай актуальнасцю хвалявалі, бралі за жывое бяззусага гімназіста і старога катаржаніна, рафінаванага інтэлігента і падбітага шматлікімі бедамі і няшчасцямі батрака, адзін з заснавальнікаў і рэдактар знакамітага двухтыднёвага сатырычна-гумарыстычнага часопіса «Маланка», па словах А. Ліса, – «жаданай госці пад кожнай сялянскай страхой і ў рабочых кварталах» [2, с. 3]. А ў цэлым неабыякавая, зараджаная вялікім патэнцыялам пазітыўнай сілы і самасцвярджэння, апантаная натура неўтаймоўнага ініцыятара і арганізатара, якая ў імя святых спраў нацыянальна-патрыятычнага адраджэння, сацыяльнай справядлівасці і свабоды лучыла і аб’ядноўвала многіх ідэйных аднадумцаў і сімпатыкаў.

Біяграфічных звестак пра Янку Маланку (падпісваўся таксама псеўданімамі Янка Барысаўскі, Ляо-Дзе, Ляо-Дзэ, Пярун, крыптанімамі І. М., Я. М., Янка М.; сапр. – Іван Маразовіч) захавалася няшмат. Нарадзіўся ён у 1895 г.